

Василь Вербовий

ORCID 0000-0002-5004-4170

кандидат наук із фізичного виховання і спорту,
завідувач кафедри тактико-спеціальної, фізичної та вогневої підготовки,
Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ),
Національна академія внутрішніх справ (м. Івано-Франківськ, Україна),
вул. Національної Гвардії, 3, м. Івано-Франківськ, Україна,
verbovuyif@ukr.net

Мирослав Кушнірук

ORCID 0000-0002-9000-8078

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
тактико-спеціальної, фізичної та вогневої підготовки,
Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ),
Національна академія внутрішніх справ (м. Івано-Франківськ, Україна),
вул. Національної Гвардії, 3, м. Івано-Франківськ, Україна,
myroslav777km@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості професійної адаптації студентів до навчання у ЗВО. Встановлено, що найважливішою соціально-педагогічною умовою, якою визначається успішність адаптації до навчання у ЗВО, є оптимальна взаємодія системи функціонування ЗВО, системи організації освітнього процесу й студента як особливої соціально-педагогічної системи.

Досліджено, що професійна адаптація передбачає: усвідомлення новим працівником цілей і мотивів у професії; включення в професійну команду, освоєння відносин і правил поведінки в колективі; прийняття завдань, результатів, засобів та умов професійної діяльності.

Встановлено, що динаміка процесу адаптації студентів до умов навчання дозволяє прогнозувати особливості їх адаптації у майбутньому, а структурний аналіз адаптаційних можливостей дозволяє визначити найактуальніші індивідуальні проблеми (напруження на рівні енергозабезпечення активності в нових умовах, прив'язаність до стійкого середовища, труднощі зміни та засвоєння нового виду діяльності, нездатність налагодити зв'язки з соціальним середовищем). Підкреслено, що сам процес адаптації впродовж навчання стає специфічною моделлю становлення професійної відповідності студента, а своєчасність

виявлення тих чинників, що у майбутньому негативно впливатимуть на навчальну діяльність, надає реальну можливість своєчасної психологічної корекції, розширення адаптаційних можливостей студента як професійно необхідної якості.

На основі аналізу наукової літератури запропоновано різні підходи до визначення поняття «адаптація», «професійна адаптація», змістову характеристику, головні властивості професійної адаптації фахівця, її структурні компоненти та визначено поняття «професійна адаптація студентів ЗВО», яку трактуємо як феномен професійної діяльності молодого фахівця, що виявляється в його інтеграції в професію, оволодінні майстерністю, формуванні професійних компетентностей, успішному професійному самовизначенні та подальшому розвитку.

Ключові слова: адаптація, ЗВО, професійна адаптація, студент

© Вербовий В., Кушнірук М.В., 2020

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.4>

Вступ. У Законі України «Про вищу освіту» та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено, що для здійснення стабільного розвитку і нового прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити чіткі кроки щодо забезпечення нової якості підготовки дипломованих фахівців, а саме: розроблення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій; перегляд та затвердження нового переліку професій педагогічних і науково-педагогічних працівників та ін. Вирішення цих завдань залежатиме від того, наскільки ефективним буде процес професійного становлення майбутнього фахівця, що, в свою чергу, значною мірою забезпечить його успішну адаптацію до умов навчання та життєдіяльності у ЗВО. Найбільш перспективним методологічним орієнтиром дослідження професійної адаптації майбутніх фахівців, на нашу думку, виступає акмеологічний, аксіологічний та синергетичний підходи. Насамперед, згідно з акмеологічним підходом професійна адаптація студентів допомагає процесу формування професійного досвіду професійно-педагогічній зрілості особистості, її особистісно-професійному розвитку. Суть аксіологічного підходу в підготовці фахівця полягає в орієнтації професійної освіти на формування в студентів на

адаптаційному етапі системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала. Синергетичний підхід апелює до розгляду професійної адаптації студентів як деякого хаотичного (стохастичного) стану, що переходить в новий стабілізаційний. Цей перехід супроводжується низкою біологічних, соціальних та психічних факторів, що сприяють активізації швидких, помірних або повільних адаптаційних резервів і сприяють різному ступеню входженню в нову ситуацію, колектив, професію тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Здійснений науковий пошук засвідчив, що в педагогічній науці маємо низку праць вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячених проблемам адаптації особистості (Д. Андрєєва, О. Безпалько, В.Бобрицька, Н. Заверико, Л. Коваль, Г. Лактіонова, В. Мерлін, А. Мудрик, Я. Стреляу, Х. Хертмен та ін.). Проблемі педагогічного управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти присвячено праці таких науковців як Я. Абсалямова, О. Галус, М. Дьяченко, І. Зязюн, О. Мороз, Н. Ничкало та ін. Деякі особливості феномену адаптації іноземних студентів до навчання у нерідному середовищі вивчали дослідники В. Антонова, О. Білоус, Н. Булгакова, М. Іванова, О. Кравцов, І. Сладких, Н. Тіткова та ін. Питанням адаптації студентів до навчання в умовах ЗВО приділяється багато уваги такими вченими як Т. Алмазова, Ю. Бохонкова, Н. Герасімова, Н. Жигайло, О. Кочерук.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Водночас, теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема професійної адаптації студентів до навчання у ЗВО ще є недостатньо розробленою, що і зумовило вибір теми статті.

Формулювання мети і завдань статті – на основі наукових ідей теоретично обґрунтувати наявні підходи до проблеми професійної адаптації студентів до навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Навчання у ЗВО розглядається як етап соціалізації, неперервного

особистісного і професійного розвитку студентів, у процесі якого у них формуються особистісні якості, властиві професіоналу, що відповідає потребам суспільства, яке прагне сформувати соціальні (професійні) стереотипи і стандарти.

Існує тенденція формулювати мету навчання у ЗВО як модель особистості майбутнього фахівця, до структури якої входять вимоги професіограми і кваліфікаційні характеристики. При цьому вдосконалення цих моделей йде шляхом розширення в них обсягу і деталізації професійних знань і вмінь. Такий підхід до цілей, їх моделі вимагає аналізу стану знань, проектування їхнього розвитку, але не припускає одночасного розвитку особистості майбутнього професіонала загалом.

Вступ молоді до ЗВО пов'язаний зі змінами умов життя, праці й побуту. В їхнє життя багато нового приносить переїзд у велике місто, іноді на значні відстані, поселення в гуртожитку, контакт з новими викладачами і товаришами, новий режим роботи і відпочинку. В цих умовах незворотною є дія численних соціальних, фізіологічних, біологічних, психічних та інших чинників, комплекс яких викликає зміни в діяльності й поведінці студентів, ломку старого режиму дня і життєвого стереотипу, сформованого за роки навчання в школі. Оскільки це виводить організм індивіда зі стану динамічної рівноваги (гомеостазу), в якому він перебуває, то в силу цього деякі учені виділяють ряд послідовних етапів, фаз, періодів. Зокрема, М. Дьяченко і Л. Кандилович (1993) виділяють у ньому такі етапи: пізнавальний, пов'язаний з вивченням нових зразків дій і способів поведінки; власне психологічний – переорієнтації, пов'язаної з виробленням нових звичок і внутрішнім прийняттям нових завдань та умов нової діяльності (Дьяченко М. И., Кандылович Л. А., 1993, с. 134).

Під час навчання у ЗВО, зазначав О. Галус (2007) особистість вирішує питання про пріоритетність своїх життєвих цінностей, планує найближчі і перспективні цілі, «випробовує» себе в різних ситуаціях. Відбувається поєднання можливостей людини і вимог професії. Від успішності цього періоду, емоційної привабливості залежить формування і зміцнення професійної мотивації, подальший професійний і особистісний розвиток людини (Галус О. М., 2007, с. 223). Відтак, на думку О. Музики, ключовою ланкою, від якої залежить ефективність професіоналізації, а

згодом і адаптивність студентів – є самоєфективність (Музика О., 2020, с. 134). Це дає підстави розглядати адаптацію як складний, динамічний процес, системність дослідження якого обумовлена наявністю певних компонентів (рівнів, підсистем) і потребує комплексного вивчення. При цьому досить суттєвою є орієнтація на розвиток особистості в процесі адаптації у ЗВО.

Отже, теоретичний аналіз філософських і психологічних наукових робіт дозволяє зробити висновок, що адаптація особистості до навчання у ЗВО та нових умов життєдіяльності – складний, різнобічний і динамічний процес набуття нею нових форм поведінки й оволодіння діяльністю. Зміст процесу характеризується діалектичним взаємозв'язком педагогічного, психологічного і соціального аспектів.

Соціально-особистісні аспекти адаптації студентів до навчання у ЗВО активно досліджувалися у 70-х роках ХХ ст. Проте сьогодні ці проблеми наповнюються новим змістом і потребують системного підходу до організації в психолого-педагогічному значенні. Аналіз джерельної бази свідчить, що не існує загальноприйнятого педагогічного визначення поняття «адаптація», яке б характеризувало педагогічні процеси переходу особистості до нових умов життєдіяльності (початок професійного навчання, вступ до ЗВО і входження в діалог з новим навчально-професійним колективом). Недостатньо опрацьовані педагогічні поняття, які характеризують це явище (умови соціальної взаємодії й освоєння професійних завдань майбутнім фахівцем у період навчання у вищій школі).

Відповідно до довідкової літератури, «адаптація» (від лат. *adaptatio* – пристосування) – це пристосування організмів, органів чуття до умов існування, до оточення (Словник, 1980, с. 19).

Традиційний підхід, який розглядає адаптацію як результат зміни середовища, зазначав О. Галус, зумовив виділення різноманітних видів адаптації. Відповідно в їх назвах вказується на об'єкт адаптації: фізіологічна, соціальна, соціально-психологічна, професійна, культурна, побутова, політико-правова, навчальна (дидактична), психофізіологічна тощо. Стрімке підвищення динамічних

характеристик життя сучасної людини, орієнтація на постійний розвиток обумовлює нові вимоги до таких її особистісних якостей, як мобільність, гнучкість, динамізм, тобто до адаптаційних можливостей суб'єктів будь-якого процесу (Галус О. М., 2007, с. 39).

Детально розглядаються проблеми адаптації студентів на різних етапах їх професійного становлення у працях Д. Андрєєвої, О. Мороза, В. Семиченко, В. Колесникової, Є. Клімова. Відтак, теоретичний аналіз наукових доробків дозволяє зробити висновок, що поняття адаптації загалом, розглянутої як «приспосовання», «звикання» тощо, не розкриває адекватно природи процесу навчання у ЗВО. Її необхідно відрізнити, насамперед, від поняття, прийнятого в біології, як приспосовання організму до умов існування, оскільки якісні особливості приспосувальної діяльності людини у ЗВО зовсім інші. Вони полягають в активному характері соціальної взаємодії людини, не лише в приспосованні до нових соціальних функцій, але й у шляхах їх перетворення відповідно до власного осмислення й особистого оволодіння ними. Саме тому аналіз адаптаційних процесів особистості неправомірно зводити до репродуктивного приспосовання до нової ролі майбутніх фахівців. Необхідно враховувати активну взаємодію двох сторін процесу: творчо діючої свідомої особистості і якісно нових умов її функціонування в новому соціальному угрупованні – групі однокурсників, викладачів, кураторів тощо.

Розглядаючи процес адаптації у ЗВО в широкому соціальному розумінні цього явища, хоча і не розкриваючи усіх його аспектів, Б. Рубін, Ю. Колесников зазначають, що адаптація «... є не що інше, як засвоєння особистістю соціального досвіду суспільства загалом і того середовища (макросередовища), до якого вона належить» (Рубин Б. Г., Колесников Ю. С., 1968, с. 132). Вирішального значення надають залученню особистості студента до нових соціальних функцій, культури і норм поведінки через формування студентського колективу.

Такої ж думки дотримувалися і Т. Спіріна та Ю. Зарюгіна, які під адаптацією студента-першокурсника до умов навчання у ЗВО розуміли прийняття норм нового соціального середовища, внутрішнє та зовнішнє ставлення до цих норм та включення до системи міжособистісних стосунків у групі (Спіріна Т., Зарюгіна Ю.

(електронне видання)). Не заперечував окресленого бачення і Х. Хертмен, який зазначав, що формування повноцінного фахівця здійснюється лише за умови його благополуччя, особистісного комфорту, ціннісного ставлення до себе і фаху, який здобувається, позитивного емоційного стану (Hartmann H., 1958). Це апелює до виокремлення напрямів педагогічної підтримки, скерованих на вирішення проблеми адаптації студентської молоді, а саме: формування позитивної мотивації студентів до змісту професійно-педагогічної підготовки; методично правильна організація освітнього процесу у ЗВО; активна позаурочна діяльність студентів; формування ціннісного ставлення у викладачів ЗВО до особистості студента та ін. (Мирончук Н., 2013. с. 84.).

Відтак, досліджуючи проблеми адаптації студентів до ЗВО, В. Брудний та ін. під нею розуміють не лише (і не стільки) пристосованість особистості до нових умов як до специфічного середовища (до нових методів і норм студентського колективу), але й «входження» у спеціальність, тобто оволодіння сукупністю норм і функцій майбутньої професійної діяльності (Брудний В. И., Бодрова К. И., Чуфаровский Ю. В., 1976, с. 14). Як справедливо зазначає Л. Кондратьєва та ін., засвоєння існуючих у суспільстві норм і цінностей може відбуватися на різних рівнях активності та свідомості людини. Це може бути просте їх присвоєння, коли поведінка людини однозначно детермінується безпосереднім сприйманням ситуації (Кондратьєва Л. Л., Укке Ю.В., Колосова А.К. 1977, с. 96). Перехід людини на вищий рівень активності і свідомості при формуванні поведінки передбачає не лише засвоєння норм, правил і схем, але й свідоме регулювання своєї поведінки, тобто, свідоме зіставлення власних можливостей з вимогами якісно нової діяльності, їх оцінку, активний пошук шляхів їх удосконалення або компенсації.

У працях Є. Павлютенков та ін. розглядаються аспекти навчально-професійної адаптації студентів з дещо інших позицій. Навчання у ЗВО вбачається як взаємодія двох основних процесів: формування функціональних навичок для нової соціальної ролі (підготовка фахівців) і формування соціальної сутності й особистісних якостей компетентного носія нової соціальної ролі (формування інтелекту, здібностей

організатора, керівника, дослідника). Очевидним є системний цілісний розгляд професійно значущих якостей, які формуються у ЗВО. Оптимальна взаємодія системи функціонування ЗВО, системи організації навчального процесу й студента як особливої соціально-педагогічної системи стає найважливішою соціально-педагогічною умовою, якою визначається успішність його адаптації. Взаємодія особистості з цими підсистемами сама визначає цей процес (Павлютенков Є. М., Крижко В. В., 1998, с. 49).

Невипадково, що у соціально-психологічному плані Є. Клімов розглядає адаптацію з точки зору рівня інтенсивності її індивідуального протікання. На основі експериментальних даних він робить висновок, що адаптація людей з різними індивідуально-типологічними властивостями нервової системи до соціуму протікає по-різному за темпом і стратегією в інертних та рухомих суб'єктів (Клімов Е. А., 1996, с. 337). При цьому інертним властива превентивна поведінка, на відміну від рухомих, які схильні адаптуватися експромтом. Поширеною стала концепція професіоналізації (як результату професійного розвитку) Є. Клімова (Клімов Е. А., 1996, с. 216), який виділяє сім її етапів, що характеризують особливості розвитку особистості фахівця, починаючи з етапу вибору професії (фаза оптанта, оптації) і до етапу наставництва (фаза наставника), – коли особистість стає авторитетним майстром своєї справи, що має однодумців, послідовників, учнів. Згідно з цією концепцією, особистість в процесі професійного розвитку проходить такі стадії: а) оптант (фаза оптанта, оптації) – етап вибору професії; б) адепт (фаза адепта) – етап навчання з обраної професії; в) адаптант (фаза адаптації) – «звикання» молодого фахівця до роботи); г) інтернал (фаза інтернала) – досвідчений працівник, який самостійно виконує професійні посадові обов'язки; г) майстер (фаза майстерності) – працівник відмінно орієнтується в професійній сфері; д) авторитет (фаза авторитету) – фахівець є майстром своєї справи, з великим досвідом та сформованими професійними компетентностями; е) наставник (фаза наставництва) – фахівець є авторитетним майстром, вміло передає досвід молодим, життя наповнене професійною перспективою.

Маємо і ряд тверджень щодо професійної адаптації. У педагогічному словнику Професійна адаптація студентів до навчання в закладах вищої освіти

С. Гончаренка термін «*адаптація професійна*» трактується як процес або результат процесу пристосування працівника у початковий період його роботи до особливостей робочого місця (Гончаренко С., 1997, с.15).

Професійна адаптація передбачає, зазначала В. Колесникова:

- усвідомлення новим працівником цілей і мотивів у професії;
- включення в професійну команду, освоєння відносин і правил поведінки в колективі;
- прийняття завдань, результатів, засобів та умов професійної діяльності (Колесникова В.В., 2018, с. 3).

Процесу адаптації до роботи (навчання) сприяє добра підготовка людини до виконання певної роботи, а також її кмітливність, самостійність і відповідальність, допомога з боку старших та колег по праці.

Простежуючи динаміку процесу адаптації студентів до умов навчання та життєдіяльності, можна прогнозувати особливості їх адаптації у майбутньому, а структурний аналіз адаптаційних можливостей дозволяє визначити найактуальніші індивідуальні проблеми (напруження на рівні енергозабезпечення активності в нових умовах, прив'язаність до стійкого середовища, труднощі зміни та засвоєння нового виду діяльності, нездатність налагодити зв'язки з соціальним середовищем). Тобто, сам процес адаптації, перебіг подій протягом навчання стають специфічною моделлю становлення професійної відповідності студента, а своєчасність виявлення тих чинників, що у майбутньому негативно впливатимуть на навчальну діяльність, надає реальну можливість своєчасної психологічної корекції, розширення адаптаційних можливостей студента як професійно необхідної якості (Porovych I., Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kravets N., Piletska L., Blynova O., 2020. P. 42).

Суттєвим для нас є поняття процесу адаптації студентів до навчання у ЗВО, подане П. Просецьким, який трактує початкову *соціально-психологічну і професійну адаптацію* першокурсників як активне і творче їх пристосування до умов вищої школи, в процесі якого формується колектив, особисті навички й уміння щодо

раціональної організації розумової діяльності, покликання до обраної професії, виробляється раціональний колективний та індивідуальний режим праці і побуту, вибудовується система професійної самоосвіти і самовиховання професійно значущих якостей (Просецкий П. А., 2000, С. 83–84.).

На думку О. Шияна, професійна адаптація характеризується процесом інтеграції в професію, оволодіння майстерністю, застосування професійних знань, умінь і навичок до конкретних ситуацій. Сутність процесу професійної адаптації до нових умов діяльності за К. Платоновим – це процес діяльності молодого фахівця в організації, що відбувається шляхом систематичного виконання ускладненої діяльності в цих нових умовах. С. Вершловський, вважає, що під час професійної адаптації проходить інтеграція професійних знань, умінь і навичок у професійну діяльність. М. Дмитрієва розглядає поняття професійної адаптації, як феномен в професійній діяльності за допомогою процесу становлення і збереження динамічної рівноваги в системі «людина – професійна діяльність». Професійна адаптація, на думку М. Будякіна і А. Русалінова, – це процес пристосування новачка до режиму, характеру і умов праці тієї чи іншої спеціальності. Її прояв визначається на певному етапі оволодіння необхідними професійними якостями, вміннями та навичками, необхідних для успішного володіння спеціальністю. В. Колесникова поняття «професійна адаптація» визначає як комплексну систему заходів, що покликана перевірити правильність вибору молодого фахівця у визначеній ним сфері діяльності, сприяти процесу пристосування його до особливостей професійної діяльності в організації, успішному професійно-трудовому самовизначенню та подальшому розвитку (Колесникова В.В., 2018, с. 2).

Висновки. Отже, на сьогодні актуальним є своєчасне розв'язання проблем входження і освоєння особистістю майбутньої професії, тобто професійної адаптації до навчання у ЗВО, яку трактуємо як феномен професійної діяльності молодого фахівця, що виявляється в його інтеграції в професію, оволодінні майстерністю, формуванні професійних компетентностей, успішному професійному самовизначенні та подальшому розвитку. Перспективи подальшого дослідження

полягають у вдосконаленні системи роботи зі студентами у ЗВО у зв'язку з формуванням свідомості сучасної молоді до професійної адаптації.

Література

- Брудный В. И., Бодрова К. И., Чуфаровский Ю. В. Профессиональная и социально-психологическая адаптация студентов и младших специалистов. М.: Педагогика, 1976. 44 с.
- Галус О. М. Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого педагогічного ВНЗ : монографія. Хмельницький : ХГПА, 2007. 473 с.
- Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 373 с.
- Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы : учеб. пособ. [3 изд., перераб. и доп.]. Минск : Университетское, 1993. 368 с.
- Климов Е. А. Психология профессионала: избранные психологические труды. М. : Институт практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996. 400 с.
- Колесникова В.В. Професійна адаптація молодих фахівців: дефініція та правовий аспект забезпечення. *Pressing problems of public administration*. 2018. № 1(53). С. 1–7.
- Кондратьева Л. Л., Укке Ю.В., Колосова А.К. Профессиональное самоопределение и становление личности при формировании специалиста с высшим образованием. М. : Просвещение, 1977. 162 с.
- Мирончук Н.М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України*. Київ, 2013. Вип. 79. С. 82–85.
- Музыка О. Развитие самоеффективности студентов у процесі адаптаційного тренінгу. *Освітнологічний дискурс*. 2020. № 2 (29). С. 132–142.
- Павлютенков Є. М., Крижко В. В. Менеджмент в освіті : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : Просвіта, 1998. 192 с.
- Просецкий П. А. Социальное взаимодействие в системе «преподаватель – студент» в период адаптации первокурсников к условиям высшей школы. *Формирование личности учителя в системе учебно-воспитательного процесса в педагогическом институте*. М.: МГПИ, 2000. С. 83–84.
- Рубин Б. Г., Колесников Ю. С. Студент глазами социолога : социологические проблемы воспроизводства рабочей силы высшей квалификации. Ростов н/Д: РГУ, 1968. 277 с.
- Словник української мови: в 11-ти т. /АН УРСР. Інституту мовознавства; за ред. І. К.Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. С. 19.
- Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4651/1/T_SPIRINA_J_ZARYUHINA%20_N_VUNU_32_KSP%26SR_IL.pdf
- Hartmann H. Ego Psychology and the Problem of Adaptation. N. Y., 1958.

Popovych I., Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kravets N., Piletska L., Blynova O. Research of the relationship between existential anxiety and the sense of personality's existence. *Revista inclusiones*. 2020. Vol.7. P. 41–59. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>.

References

- Brudnyj, V. I., Bodrova, K. I., Chufarovskij, Ju. V. (1976). Professional'naja i social'no-psihologicheskaja adaptacija studentov i mladshih specialistov [Professional and socio-psychological adaptation of students and junior specialists]. M.: Pedagogika, 44 s. (rus).
- Ghalus, O. M. (2007). Profesijna adaptacija studentiv v umovakh stupenevogho pedagoghichnogho VNZ [Professional adaptation of students in the conditions of degree pedagogical IHE]: monografija. Khmeljnyckyj : KhGhPA, 473 s. (ukr).
- Ghoncharenko, S. (1997). Ukrajins'kyj pedagoghichnyj slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyjiv, 373 s. (ukr).
- D'jachenko, M. I., Kandybovich L. A. (1993). Psihologija vysshej shkoly [Higher school psychology] : ucheb. posob. [3 izd., pererab. i dop.]. Minsk : Universitetskoe, 368 s. (rus).
- Klimov, E. A. (1996). Psihologija professionala [Psychology of a professional]: izbrannye psihologicheskie trudy. M.: Institut prakticheskoy psihologii; Voronezh: MODJeK, 400 s. (rus).
- Kolesnykova, V.V. (2018). Profesijna adaptacija molodykh fakhivciv: definicija ta pravovyj aspekt zabezpechennja [Professional adaptation of young professionals: definition and legal aspect of support]. *Pressing problems of public administration*, 1(53). S. 1–7. (ukr).
- Kondrat'eva, L. L., Ukke, Ju.V., Kolosova, A. K. (1977). Professional'noe samoopredelenie i stanovlenie lichnosti pri formirovanii specialista s vysshim obrazovaniem [Professional self-determination and personality formation in the formation of a specialist with higher education]. M. : Prosveshhenie, 162 s. (rus).
- Myronchuk, N.M. (2013). Osoblyvosti adaptatsii studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv do zminenykh umov zhyttiediialnosti [Features of adaptation of students of higher educational institutions to the changed living conditions]. *Novi tekhnologii navchannia: nauk.-metod. zb. / In-t innovats. tekhnol. i zmistu osvity MON Ukrainy*. Kyiv, Vyp. 79. S. 82–85. (ukr).
- Muzyka O. (2020). Rozvytok samoefektyvnosti studentiv u protsesi adaptatsiinoho treninhu [Development of students' self-efficacy in the process of adaptation training]. *Osvitohichnyi dyskurs*. 2020. № 2(29). С. 132–142.
- Pavljutenkov, Je. M., Kryzhko V. V. (1998). Menedzhment v osviti [Management in education] : navch.-metod. posib. Zaporizhzhja : Prosvita, 192 s. (ukr).
- Proseckij, P. A. (1980). Social'noe vzaimodejstvie v sisteme «prepodavatel' – student» v period adaptatsii pervokursnikov k uslovijam vysshej shkoly [Social interaction in the system «teacher – student» in the period of adaptation of freshmen to the conditions of higher education]. *Formirovanie lichnosti uchitelja v sisteme*

uchebno-vospitatel'nogo processa v pedagogicheskom institute. M.: MGPI, S. 83–84. (rus).

Rubin, B. G., Kolesnikov Ju. S. (1968). Student glazami sociologa : sociologicheskie problemy vosproizvodstva rabochej sily vysshej kvalifikacii [The student through the eyes of a sociologist: sociological problems of reproduction of the workforce of the highest qualification]. Rostov n/D : RGU, 277 s. (rus).

Slovník ukrajinskjkoji movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11-ty t. (1970–1980). /AN URSSR. Instytutu movoznavstva; za red. I.K.Bilodida. K.: Naukova dumka, T. 1. S. 19. (ukr).

Spirina, T. P., Zariuhina Yu. Ye. (2014). Osoblyvosti adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do umov navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [Features of adaptation of first-year students to the conditions of study in a higher educational institution]

URL:

http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4651/1/T_SPIRINA_J_ZARYUHINA%20_N_VUNU_32_KSP%26SR_IL.pdf

Hartmann, H. Ego (1958). Psychology and the Problem of Adaptation. N. Y.

Popovych, I., Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kravets, N., Piletska, L., Blynova, O. (2020). Research of the relationship between existential anxiety and the sense of personality's existence. *Revista inclusiones*. Vol.7. P. 41–59. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>. (eng).

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ К ОБУЧЕНИЮ В ВУЗах

Василий Вербовый, кандидат наук с физического воспитания и спорта, заведующий кафедры тактико-специальной, физической и огневой подготовки, Прикарпатский факультет (г. Ивано-Франковск), Национальная академия внутренних дел (г. Ивано-Франковск, Украина) ул. Национальной Гвардии, 3, г. Ивано-Франковск, 76000, Украина verbovuyif@ukr.net

Мирослав Кушнірук, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры тактико-специальной, физической и огневой подготовки, Прикарпатский факультет (г. Ивано-Франковск), Национальная академия внутренних дел (г. Ивано-Франковск, Украина), ул. Национальной Гвардии, 3, г. Ивано-Франковск, 76000, Украина myroslav777km@gmail.com

В статье проанализированы особенности профессиональной адаптации студентов к обучению в вузах. На основе анализа научной литературы предложены различные подходы к определению понятия «адаптация», «профессиональная адаптация», содержательную характеристику, основные характеристики профессиональной адаптации специалиста, ее структурные компоненты и

определено понятие «профессиональная адаптация студентов вуза», которую формулируем как феномен профессиональной деятельности молодого специалиста, что проявляется в его интеграции в профессию, овладении мастерством, формировании профессиональных компетентностей, успешному профессиональном самоопределении и дальнейшему развитию.

Ключевые слова: адаптация, вуз, профессиональная адаптация, студент.

PROFESSIONAL ADAPTATION OF STUDENTS TO STUDYING IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Vasyl Verbovyi, PhD (Candidate of Physical Training and Sport),
Head of the Department of Tactical, Special, Physical and Fire Training,
Precarpathian department (Ivano-Frankivsk),
National Academy of Internal Affairs (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
3, Natsionalnoi Gvardii Street, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine,
verbovuyif@ukr.net

Myroslav Kushniruk, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),
Senior lecturer of the Department of Tactical, Special, Physical and Fire Training,
Precarpathian department (Ivano-Frankivsk),
National Academy of Internal Affairs (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
3, Natsionalnoi Gvardii Street, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine,
myroslav777km@gmail.com

The article deals with the peculiarities of students' professional adaptation to studying in institutions of higher education (IHE). It was found that the most vital socio-pedagogical condition, which is used to determine the success of adaptation to studying is that of optimal interaction of the systems: system of functioning IHE, system of organization of the educational process and the student as a special socio-pedagogical system.

It is explored that professional adaptation involves an employee's awareness of the goals and motives for the profession; inclusion in the teamwork, development of relations and rules of team behaviour; acceptance of tasks, results, means and conditions of professional activity.

It is established that the dynamics of the process of students' adaptation to learning can predict the peculiarities of their adaptation in the future, and structural analysis of adaptive capabilities allows to identify the most urgent individual problems. They are: stress at the level of energy under new conditions, attachment to sustainable environment, difficulties in changing and mastering a new type of activity, inability to establish relationship with the social environment. It is emphasized that the very process of adaptation during training process becomes a specific model of formation of professional suitability of the student, and identifying the factors that will negatively affect educational activities in the future provides a real opportunity for timely psychological correction, expanding the student's adaptive capacity.

Based on the scientific literature analysis, we suggest different approaches to the definition of the notions «adaptation», «professional adaptation», content characteristics, main properties of professional adaptation of a specialist, its structural components, and the concept of «professional adaptation of students of institutions of higher education» is defined. We consider it to be a phenomenon of professional activity of a young specialist, which is manifested in his/her integration into the profession, mastery of skills, the formation of professional competencies as well as successful professional self-determination and further development.

Keywords: *adaptation, institutions of higher education (IHE), professional adaptation, student.*

*Статтю надіслано 27.03.2020
Прийнято до друку 27.08.2020*